

Právo ústavní a správní.

Žolger Ivan, Der staatsrechtliche Ausgleich zwischen Oesterreich und Ungarn. Leipzig 1911. Stran XIII. a 354.

Věc skoro neuvěřitelná a v jiném státě sotva asi možná: teprve po půlstoletém téměř trvání důležitého státoprávního aktu, na němž se zakládá státní organisace monarchie, vydává se dílo, které podává nejen dějiny vzniku onoho státoprávního aktu, nýbrž seznamuje ve správném překladě s vlastním jeho textem. V seznamu pomůcek, jichž použil, autor uvádí knihu *A közös viszonyok rendezésére vonatkozó okmánytár* (Listář týkající se úpravy společných poměrů, totiž rakousko-uherských). Kniha ta vyšla v Pešti již r. 1867. Spisovatel mohl a měl uvést vedle toho jinou důležitou práci, *A kiegyenlítés okmánytáras története* (Listinné, t. j. o prameny se opírající dějiny vyrovnání), která vyšla rovněž r. 1867 v Pešti. Maďaři měli tedy již r. 1867, kdy rakousko-uherské vyrovnání bylo uzavřeno, nejen sbírku všech důležitých listin, vztahujících se k vyrovnání, nýbrž i dějiny tohoto vyrovnání. U nás teprve kniha Žolgerova seznamuje nás s tím, co jsme měli znáti již téměř před padesáti lety. Sama tato okolnost dodává spisu Žolgerovu neobyčejné důležitosti.

Spisovatel vytkl si za účel podati na základě autentického materiálu právní dějiny obou vyrovnacích zákonů a jejich ustanovení, dále vědecko-kritický překlad uherského zák. čl. 12. z r. 1867, opatřené příslušnými věcnými výklady a konečně paralelní text ustanovení rakouského i uherského vyrovnacího zákona.

Povšechné dějiny rakousko-uherského vyrovnání, vůdčí myšlenky a stanoviska jeho jakož i postup celého vyrovnacího jednání vyličený jsou v první části autorovy knihy. Naproti tomu historie vzniku a redakce jednotlivých konkrétních ustanovení a institucí podána jest za příčinou věcné souvislosti teprve ve druhé části práce, při příslušných paragrafech zákona. Materiál, jehož autor použil, byl dosud v mimomaďarské literatuře úplně neznámý, a proto vším právem spisovatel očekává, že spis jeho prospěje dalšímu vědeckému bádání.

Dějiny vzniku vyrovnacích zákonů autor podává počínajíc královskou trůnní řečí, kterou zahájen byl uherský říšský sněm dne 14. pros. 1865. Poněvadž v uherském ústavním sporu mezi stanovisky obou stran (právní kontinuita a propadnutí práv) byl nesmiřitelný odpor, nalezena byla panovníkem v trůnní řeči nová právní basis, uznaná oběma stranami, pragmatická sankce, jež zaručovala i samostatnost Uher i nedílnost a nerozlučnost všech zemí mocnářství. Král vyzýval tedy sněm, aby přijal říjnový diplom a únorový patent, a kdyby to učiniti nemohl, aby aspoň podal takový návrh, který by se dal uvést v souhlas se životními podmínkami mocnářství. Zároveň měl uherský sněm účelně pozměnit zákony z r. 1848, pokud čelily proti zeměpanským právům a oboru působnosti vlády.

Sněm uherský v odpovědi své na trůnní řeč uznal existenci záležitostí společných Uhersku a ostatním zemím monarchie a prohlásil, že neprodleně bude přikročeno k vypracování příslušného návrhu. Hned 28. února 1866

zvolen byl sněmem 67členný výbor, který měl vypracovati onen návrh. Výbor tento jednal nejprve o způsobu postupu a o programu své činnosti. Usneseno bylo nepouštět se hned do podrobností, nýbrž sestaviti nejdříve jen hlavní zásady a na jich základě pak sepsati náčrtek návrhu. Stanoviti se mělo nejprve, které záležitosti sluší pokládati za společné, a jak daleko má se společenství to uznávati, dále, jak se má zjišťovati poměr nákladů na společné záležitosti, jak se společné záležitosti mají budoucně vyřizovati, jakého k tomu účelu bude třeba styku atd. O základních zásadách úpravy společných záležitostí mělo se podle mínění 67členného výboru především docílití *d o r o z u m ě n í s P ř e d l i t a v s k e m*, a pak teprve měla býti vypracována příslušná osnova zákona. Vypracováním návrhu pověřen byl od 67členného výboru (v sedění ze dne 3. května 1866) užší výbor 15členný, který ve dnech od 5. května do 25. června 1866 sepsal a širšímu výboru dne 26. června 1866, v týž den, kdy říšský sněm pro vypuknutí rakousko-pruské války byl odročen, podal svůj elaborát, čítající 65 článků. Tento elaborát stal se pak s malými změnami zákonem. Po skončení války vedena byla mezi vídeňskou vládou a zástupci většiny říšského sněmu uherského vyjednávání o návrhu 15členného výboru: První společné konference konaly se 21. a 25. srpna a 1. září 1866. Podkladem jich byly písemné námitky rakouské vlády, na něž Andrassy a Lónyay po úradě s Deákem podali rovněž písemnou odpověď. Některé z oněch námitek obsaženy byly v král. reskriptu ze 17. listopadu 1866, kterým uherský sněm znova byl svolán. S rakouské strany žádala se zejména jednota vojska, srovnalá úprava celnictví, nepřímých daní souvisejících s průmyslovou výrobou jakož i státních monopolů a jednotný postup co do státních dluhů a státního úvěru. V konferencích rakousko-uherských pokračovalo se dne 9. a 10. ledna 1867. Předložena tu byla se strany rakouské osnova zákona o společných věcech a jich ústavním vyřizování, schválená panovníkem a spočívající celkem na elaborátu 15členného uherského výboru, avšak v mnohých věcech přece odchylná. Skládala se z 50 článků.

Pro historii vzniku vyrovnání bylo by bývalo třeba, aby si spisovatel byl povšiml některých detailů, jež ukazují, jaké obtíže se stavěly vyrovnání v cestu. Tak měl věnovati pozornost nejen březnovému reskriptu panovníkovu (1866), obsahujícímu polemizující odpověď na adresu poslanecké sněmovny (po trůnní řeči), nýbrž i královskému reskriptu ze 17. listopadu 1866, který byl odpovědí na adresu sněmovní z jara 1866, jakož i odpovědi sněmu na reskript ze 17. listopadu a konečně i příslušné sněmovní debatě. O všech těchto věcech i jiných, jako na př. o tehdejších politických stranách uherských a o hlavních státnících, dočísti se možno ve zmíněné již shora historii vyrovnání (*A kiegyenlítés okmánytáras története*).

Výsledkem rakousko-uherských konferencí, konaných dne 9. a 10. ledna 1867, bylo usnesení o řadě změn a doplňků uherského elaborátu. Zároveň bylo ujednáno, že po přijetí usnesených změn v 67členném výboru bude zřízeno uherské ministerstvo, a po přijetí návrhu 67členného výboru uherským sněmem že bude král korunován. Závaznost ujednání učiněna byla se strany Beustovy závislou na schválení rakouské ministerské rady

a ovšem i panovníka, se strany uherské pak na schválení Deáka a jeho strany. O vídeňských konferencích nevědělo se ani na uherském sněmě ani v celé straně Deákově. Proto podány byly změny a doplňky ve Vídni ujednané v 67členném výboru dne 28. ledna 1867 jako iniciativní návrhy jednotlivých členů. Tak se podařilo Deákově straně vídeňská ujednání ve výboru prosaditi, a dne 6. února 1867 došlo k „dobrému zdání (67členného výboru) v záležitosti společných poměrů“. Reskriptem ze 17. února 1867 byla pak ústava uherská obnovena, a hr. Julius Andrassy jmenován ministerským předsedou uherským. Ministerstvo celé zřízeno 20. února 1867.

O dobrém zdání 67členného výboru jednalo se pak v poslanecké sněmovně uherské ode dne 20. března do 29. března 1867. Zdání to přijato a stalo se „usnesením“ ve sněmovně poslanecké dne 29. března a ve sněmovně magnátů dne 3. dubna. Nyní měli se o věci vysloviti i zástupci zemí neuherských, a teprve po všestranném přijetí „náčrtku“ měl býti vypracován podrobný zákon. S tohoto původního plánu však sešlo. Zástupcům zemí neuherských elaborát předložen nebyl. Radili k tomu Andrassy i Beust. Myšlenkou takovou zabýval se Beust již v prosinci r. 1866, ve Vídni se však s ní ještě nevytasil. Proto byla patentem ze dne 2. ledna 1867 č. 1 ř. z. svolána mimořádná říšská rada na den 25. února 1867, aby schválila dohodnutí s Uhry. Když však zatím jednání s Uhry značně už pokročilo, a Beust se obával, že by dohoda s nimi narazila v říšské radě na odpor, upuštěno bylo od schválení celého paktu říšskou radou. Mimořádná říšská rada už se nesešla. Nejv. rozh. ze 4. února 1867 nařízeno, aby místo mimořádné říšské rady sešla se dne 18. března ve Vídni ú s t a v n í rada říšská, a aby jí byly předloženy ú s t a v n í z m ě n y, jež se staly nutnými následkem dohodnutí s Uhry.

Předlitavsko postaveno bylo tedy před hotovou událost. Na uherský elaborát přestalo se hleděti jako na návrh základních zásad, který potřebuje schválení říšské rady. Měl býti nyní předložen uherskému sněmu jako osnova definitivního zákona. Za tím účelem byl jen poněkud zredigován a podán v poslanecké sněmovně uherské dne 17. května; dne 29. května byl již přijat. Když jej přijala i sněmovna magnátů, udělena mu byla po provedeném zatím korunování dne 12. června 1867 sankce.

Hotové a sankcionované už uherské vyrovnání mělo býti přijato i parlamentem předlitavským. Říšská rada svolána byla na 20. května 1867, jen aby vyslechla trůnní řeč oznamující uzavření vyrovnání s Uhry, aby se usnesla na adrese a přijala pozvání k uherskému korunování. Teprve po sankcionování uherského vyrovnacího zákona podala předlitavská vláda poslanecké sněmovně dne 17. června 1867 vedle osnovy zákona o ministerské zodpovědnosti a osnovy zákona o změně § 13. únor. pat. ještě dvě osnovy, jež se staly nutnými následkem dohodnutí s Uhry: osnovu zákona o změně únorového patentu a osnovu zákona o delegacích. Jen jako příloha osnovy zákona o změně únorového patentu byl říšské radě předložen sankcionovaný už zákon o společných záležitostech, jako by šlo o nějakou vedlejší věc. Samostatná vládní předloha o společných záležitostech říšské radě vůbec tedy podána nebyla. Podané zákonné osnovy

odkázány byly dne 21. června 36člennému ústavnímu výboru, který měl o nich uvažovati a kromě toho navrhnouti, jak by se mělo vstoupiti v jednání s uherským sněmem k docílení dohody, nutné následkem obnovení uherské ústavy. O několik dnů později (25. června) podala uherská vláda v poslanecké sněmovně uherské návrh, aby zvolena byla 15členná sněmovní deputace, která by jednala s podobnou deputací předlitavskou o kvotě a státních dluzích. Dne 28. června byl návrh ten přijat oběma sněmovnami. K podobnému návrhu došlo v předlitavské sněmovně poslanecké. Po návrhu ústavního výboru přijat v červenci zákon, aby byla zvolena deputace, která by jednala s podobnou deputací uherskou. Zákon ten sankcionován 16. července 1867 (č. 97 ř. z.) současně se změnou § 13. únorové ústavy (č. 98 ř. z.), načež provedena volba deputace. Dne 25. čce 1867 č. 101 ř. z. vydán zákon o minist. zodpovědnosti. Téhož dne přerušila říšská rada svoje schůze a zústavila jednání deputacím, jež se radily nejprv odděleně a pak od 8. srpna do 25. září 1867 společně (ve Vídni). Výsledkem porad byly osnovy zákonů o kvotě, státních dluzích a celním i obchodním spolku, jež byly v Předlitavsku podány dne 8. října 1867. Teprve na to podal ústavní výbor předlitavský zprávu a osnovu zákona o společných záležitostech a o způsobu jich vyřizování. V poslanecké sněmovně počalo se o nich jednati teprve dne 12. listopadu 1867. Zákonem stala se osnova ta, jak známo, dne 21. prosince 1867. Několik dní na to, dne 24. prosince 1867 byly vydány zákony: o kvotě (č. 2 ř. z. na rok 1868, uh. zák. čl. 14. z r. 1867), o státních dluzích (č. 3 ř. z. na rok 1868, uh. zák. čl. 15. z r. 1867) a o celním a obchodním spolku (č. 4 ř. z. na r. 1868, uh. zák. čl. 16. z r. 1867).

Z Žolgerova vyličení dějin vzniku rakousko-uherského vyrovnání může se maďarská veřejnost pěkně poučiti o tom, jak prosincová ústava není ničím jiným než oktrojírkou, pátou už od r. 1848. Vědělo se to ovšem dávno, ale v plném světle ukazuje se tato skutečnost teprve po vydání jeho záslužného spisu.

Hlavní zásluha spisovatelova nespočívá však v této části knihy, nýbrž v tom, že německému čtenářstvu poprvé podal ve správném překladě text uherského zák. čl. 12. z r. 1867 o společných záležitostech rakousko-uherských, který jak známo značně se liší od předlitavského zákl. zák. stát. ze dne 21. prosince 1867 č. 146 ř. z., a že překlad svůj doprovází cennými vysvětlivkami, založenými na maďarském pramenném materiálu. Čtenářstvo, neznalé jazyka maďarského, nedovede arcí zásluhu autorovu po této stránce oceniti, ale ujišťujeme každého, že překladatel vynaložil všechnu možnou snahu a všechny své jazykové vědomosti na to, aby maďarský text vyrovnání nejen doslovně a věrně přeložil, nýbrž aby zejména vnikl do pravého ducha tohoto textu. Ve své snaze zašel až příliš daleko. Užívá dosti často slov v německém jazyku se nevyskytujících, ba i nemožných. Je si toho dobře vědom, a proto se v té příčině v předmluvě omlouvá. O některých slovech podávají se celé filologické exkursy. Platí to na př. o slovech együttes, értekezés, bírodalom, egyezkedés a j. Co se vykládá o slově együtt (dohromady, zároveň) a o odvozeném adjektivu együttes, je sice

správné, ale zbytečně překládá spisovatel együttes ülés Zusammen-Sitzung místo obvyklého gemeinsame Sitzung (str. 68). Není nijak radno napodobovati Veöreöse, který együttes překládá do něm. mitsammener, -e, -es. Důležitý jest překladatelův výklad obratu együttes erővel leendő védelme (v § 2. vyrovnání) naproti közös védelem (str. 74 a násl.). K výkladu slova birodalom (říše) uvedli bychom podobný výraz slovanský, država, jehož užívají v tomto smyslu někteří Slované. Výrazu maďarskému egyezkedés odpovídá české vyjednávání a ujednání. Nesouhlasíme s tím, že by maďarskému Ő Felsége többi országai és tartományai odpovídalo německé die übrigen Länder und Provinzen seiner Majestät. Mělo by tu státi spíše die übrigen Königreiche und Länder . . . Jeť nesporný rozdíl mezi oběma termíny maďarskými, kdežto mezi německými ho není. Ország neznamená ovšem království, ale nazývají se tak zpravidla jen větší země, hlavně takové, jež byly někdy samostatnými královstvími, jako na př. Csehország, Horvátország, Dalmátország, kdežto menší země označovány tak nejsou (srov. maď. Ausztria, Korontán, Krajna, Morva, Tyrol atd.). V § 55 nesprávně je přeloženo maď. az iránt po něm. in Absicht darauf místo deswegen, diesbezüglich.

K práci své použil autor bohaté literatury maďarské i jinojazyčné (také české). Úkol, jež si vytkl, provedl svědomitě a se zdarem.

Karel Kadlec.

Die österreichische Umgangssprachenerhebung im Lichte der Wahrheit, Dokumente zur Information des Auslandes. Vydala Národní Rada Česká v Praze 1911. Brožurka obsahuje 5 článků od Dr. D. Krejčího, Antonína Hubky, Josefa Kalála, Dr. A. Boháče a Dr. Fr. Weyra, publikovaných v časopisu „Čechische Revue“. Samostatným vydáním těchto pojednání, které vesměs obírají se nešvarem, který děje se nyní již po dobu 30 let v Rakousku u příležitosti periodických sčítání lidu, má býti docíleno informace vědecké ciziny o ubohém stavu rakouské statistiky národnostní. Poukazuje se jednak na vědeckou bezcennost terminu „obcovací řeči“, doznanou i vynikajícími německými theoretiky (na př. Rauchberg, Herkner, Bernatzik), jednak líčí se neuvěřitelný způsob, jakým byla při posledním sčítání lidu v lednu 1911 obcovací řeč obyvatelstva zjišťována, a konečně podávají se pozitivní reformní návrhy. Litovati jest, že nebylo již možno pojati do brožurky té také článek *Bráfűv* „Noch ein Wort zur Erhebung der Umgangssprache“ uveřejněný ve 4. sešitě časopisu Čechische Revue.

Weyr.

Laun, Rudolf von: Das freie Ermessen und seine Grenzen, Fr. Deuticke, Lipsko a Vídeň, 1910; 298 str.

Spisovatel, který jest nyní mimořádným profesorem správního práva na universitě Vídeňské, uvedl se do literatury spisem „Das Recht zum Gewerbebetrieb“ (1908) a jest jedním z nejslibnějších talentů mladé školy veřejnoprávní v Rakousku. Nehcdlám se zde zevrubně obírat obsahem nové práce Launovy, která oproti prvé značí pokrok jak ve směru obsahovém, tak formálním a k níž se snad příležitostně v jiné souvislosti vrátím.